

ΚΟΡΟΝΟΪΟΣ - ΤΩΡΑ ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

«Ο καπιταλισμός είναι πηγή δυστυχίας...»

Η απουσία κυβερνητικής ευθύνης για την ψυχική υγεία εν μέσω πανδημίας

Μια σύντομη ανθολόγηση από τι ήδη βγαίνει στο φως της δημοσιότητας σχετικά με τις ψυχολογικές επιπτώσεις της πανδημίας σε συνθήκες καπιταλισμού:

«Αύξηση κατά 18% σημειώθηκε στις κλήσεις στην ειδική γραμμή θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας στην Ισπανία κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο εβδομάδων, σύμφωνα με τις κρατικές αρχές».

«Τα στοιχεία επιβεβαιώνουν τους φόβους ότι ο εγκλεισμός αυξάνει τον κίνδυνο ενδοοικογενειακής βίας, εγκλωβίζοντας παράλληλα τα θύματα και καθιστώντας τα πιο ευάλωτα».

«Σαράντα περιστατικά καταγράφηκαν συνολικά στα Επείγοντα Ορθοπαιδικά Ιατρεία του Γενικού Κρατικού Νίκαιας που εφημέρευε χθες. Τα πέντε από αυτά ήταν περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας. Η αναλογία πριν τα περιοριστικά μέτρα ήταν δύο στα τριακόσια περίπου μιας συνηθισμένης εφημερίας. Μόνο μία από τις πέντε γυναίκες ζήτησε να εξεταστεί και από ιατροδικαστή. Οι υπόλοιπες γύρισαν πίσω στην καραντίνα... και στους τυράννους τους...».

«Βροχή αιτήσεων διαζυγίου στην Κίνα μετά την καραντίνα. Ο κορονοϊός έχει δημιουργήσει μια νέα πραγματικότητα, επηρεάζοντας όλους τους τομείς της ζωής των ανθρώπων, ακόμα και τη σχέση μεταξύ των ζευγαριών».

Σε άλλα δημοσιεύματα αναφέρεται ότι «η αναγκαστική συνύπαρξη σε ένα τοξικό οικογενειακό περιβάλλον, που έχει επιβαρυνθεί από το στρες της πανδημίας, τις αθρόες απολύσεις και άλλα που γεννά η κρίση, δρα ως άτυπος διαμεσολαβητής στις ενδοοικογενειακές συγκρούσεις και αναπόφευκτα θα προκαλεί αύξηση των κρουσμάτων της ενδοοικογενειακής βίας».¹

Τα παραπάνω προβλήματα ωστόσο αποτελούν απλά την κορυφή του παγόβουνου. Το πρόβλημα δεν αφορά κάποιες ιδιαίτερες περιπτώσεις, ούτε αφορά μόνο την ενδοοικογενειακή βία. Αλλωστε η ενδοοικογενειακή βία, που οξύνεται και αυτή στις μέρες μας, δεν πέφτει σε κοινωνικό κενό αλλά είναι εν τέλει αποτέλεσμα της ανισότιμης θέσης της γυναίκας στη σύγχρονη εκμεταλλευτική κοινωνία και της πολύμορφης βίας που ασκείται στις γυναίκες κυρίως των λαϊκών στρωμάτων από την αστική κοινωνία ως σύνολο. **Οι επιπτώσεις της πανδημίας σε συνθήκες καπιταλισμού στην ψυχική υγεία είναι πολύ ευρύτερες, έχουν τις ρίζες τους στη βαθιά αντικοινωνική φύση του καπιταλιστικού συστήματος** και οξύνονται από τον νέο γύρο επίθεσης του κεφαλαίου, που αξιοποιεί την πανδημία για να πλήξει τα εργασιακά και δημοκρατικά δικαιώματα. Γι' αυτό στην πραγματικότητα το βάθος των επιπτώσεων της σημερινής κατάστασης στην ψυχική υγεία δεν μπορεί ακόμα να εκτιμηθεί σε όλη του την έκταση.

Ασφαλώς απαιτούνται περιοριστικά μέτρα για την προστασία της υγείας απέναντι σε μια πανδημία. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι το καθεστώς της καραντίνας προάγει την ψυχική υγεία, αντίθετα τη βλάπτει, ιδιαίτερα όσο πιο παρατεταμένο και πολύμηνο θα είναι. Σύμφωνα με έρευνα (Brooks et al, 2020) που είχε γίνει σε ανθρώπους οι οποίοι είχαν μπει σε καραντίνα κατά την έξαρση του SARS, οι συνέπειες στην ψυχολογία τους περιλαμβάνουν συναισθηματική εξάντληση, αϋπνία, ευερεθιστότητα, έλλειψη συγκέντρωσης και απροθυμία για τη συνέχιση εργασίας. Μάλιστα, συμπτώματα μετατραυματικού στρες εμφανίζονταν ακόμη και τρία χρόνια μετά το ξέσπασμα της επιδημίας τόσο σε νοσοκόμους, γιατρούς, όσο και σε γονείς και παιδιά.

Οι ψυχολογικές επιπτώσεις ωστόσο δεν είναι ίδιες για όλους. Αυτοί που είναι λιγότερο ευάλωτοι έχουν μεγαλύτερη ικανότητα να διαχειριστούν αυτούς τους περιορισμούς και να τους αντέξουν χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Όσοι είναι πιο ευάλωτοι ψυχικά και όσο περισσότερα προβλήματα έχει μια οικογένεια, τόσο πιο πολύ θα οξυνθούν αυτά τα προβλήματα από την καραντίνα. Ωστόσο η ζωή δείχνει (και τα στοιχεία επίσης) ότι συνήθως τα λαϊκά στρώματα έχουν αναλογικά μεγαλύτερο αριθμό ψυχικά ευάλωτων ανθρώπων, γι' αυτό θα τους συνθλίψει περισσότερο η δοκιμασία της πανδημίας. Σε αυτό να προσθέσουμε και το φόβο από την αίσθηση ότι αν αρρωστήσεις είσαι στην ουσία μόνος, χωρίς ουσιαστική περίθαλψη και κρατική προστασία, φόβο που αφορά βασικά τα λαϊκά στρώματα. Ο φόβος του θανάτου μεγαλώνει όταν νιώθεις απροστάτευτος απέναντι στον κίνδυνο, λόγω της κρατικής αδιαφορίας και της μετακύλισης της ευθύνης αποκλειστικά στον πληθυσμό.

Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η ψυχική υγεία του πληθυσμού και ιδίως των φτωχότερων λαϊκών στρωμάτων είναι ήδη εξαιρετικά υπονομευμένη από τον ίδιο τον καπιταλισμό και τις βαθιές, πολύπλευρες επιπτώσεις που έχει στη ζωή των εργαζομένων. Η πανδημία, η απουσία μέτρων προστασίας της υγείας (και της ψυχικής) των εργαζομένων, σε συνδυασμό με την εξελισσόμενη αντιλαϊκή επίθεση, απλά έρχονται να οξύνουν στο έπακρο προϋπάρχοντα προβλήματα και να επιβαρύνουν ακόμα περισσότερο την ήδη επιβαρυνμένη ψυχική υγεία.

Μην ξεχνάμε ποιες ήταν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ψυχική υγεία και ότι ιδιαίτερα στην Ελλάδα έχουν αφήσει γερά το αποτύπωμά τους:

- Τα μείζονα καταθλιπτικά επεισόδια εκτινάχθηκαν από το 3,3% το 2008 στο 12,3% το 2013.
- Οι επιστημονικές έρευνες που έγιναν έδειξαν ιδιαίτερα υψηλή συσχέτιση ανάμεσα στην οικονομική δυσχέρεια ή την ανεργία και την ύπαρξη μείζονος κατάθλιψης.

(c) dpa-Zentralbild

- Οι αυτοκτονίες αυξήθηκαν κατά 37% ανάμεσα στο 2009 και το 2012.

Σε ερευνητικές προσεγγίσεις της οικονομικής κρίσης στη βάση ανάλυσης των μετατραυματικών διαταραχών εκτιμάται πως το 50% περίπου του πληθυσμού, σύμφωνα με διεθνείς έρευνες, εκδηλώνουν συμπτώματα όπως διαταραχές ύπνου, ευερεθιστότητα, επιθετικότητα, ανασφάλεια και έλλειψη εμπιστοσύνης προς άτομα και θεσμούς.

Το εργασιακό στρες και η πίεση στην εργασία είναι μια ζοφερή πραγματικότητα για τη μεγαλύτερη μερίδα των εργαζομένων, σε τέτοιο βαθμό που η απουσία από την εργασία εξαιτίας του στρες τετραπλασιάστηκε το 2010 στην Ελλάδα, σύμφωνα με το «Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας».

Πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι επιστημονικές έρευνες που έγιναν την περίοδο της οικονομικής κρίσης έχουν δείξει τη συμβολική κατάρρευση που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι σε συνθήκες ανεργίας - απότομης μείωσης του εισοδήματός τους και τη συμβολή της εν λόγω κατάρρευσης στην αύξηση του κινδύνου εμφάνισης ψυχικών διαταραχών. Αυτό το στοιχείο της **απότομης μεταβολής** της κατάστασης παρουσιάζεται και αυτήν την περίοδο που ζούμε.

Αναρωτιέται κανείς πόσο μπορεί να αντέξει ο κόσμος της μισθωτής εργασίας μια νέα σαρωτική επίθεση στα δικαιώματά του, όπως αυτή που εκτυλίσσεται, **ανατρέποντας βίαια και απότομα όλους τους όρους ζωής του** σε συνθήκες πανδημίας και με το κράτος να τον αφήνει ανυπεράσπιστο μπροστά σε αυτήν, χωρίς να κλονιστεί, να υπονομευτεί ακόμα πιο βαθιά η ψυχική του υγεία;

Ιδιαίτερα αν αναλογιστούμε ότι την ίδια στιγμή η πολιτική προστασία της ψυχικής υγείας είναι υποβαθμισμένη έως ανύπαρκτη, με διαχρονική ευθύνη όλων των κυβερνήσεων, της ΕΕ και του κεφαλαίου. Η πολιτική των ιδιωτικοποιήσεων, της εμπορευματοποίησης, του κατακερματισμού και του ανταποδοτικού χαρακτήρα των υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας έχει οδηγήσει αυτές να είναι εξαιρετικά δαπανηρές έως απλησίαστες για τα φτωχά λαϊκά στρώματα. Οι γραμμές τηλεφωνικής ή διαδικτυακής ψυχολογικής υποστήριξης που εξήγγειλε η κυβέρνηση μπροστά στην πανδημία είναι σταγόνα στον ωκεανό. Είναι τέτοια η ανευθυνότητα της κυβέρνησης που σε πολλές περιπτώσεις οι εργαζόμενοι σε αυτές τις γραμμές (ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, γιατροί) καλούνται να προσφέρουν τη βοήθειά τους εθελοντικά.

Για να μην αναφερθούμε στις ευθύνες όλων των αστικών κυβερνήσεων, και της ελληνικής, απέναντι στις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες, στους κοινωνικά αποκλεισμένους των σύγχρονων αστικών κοινωνιών, τους τοξικομανείς, τους βαριά ψυχιατρικά πάσχοντες, τους άστεγους, τους πρόσφυγες. Για αυτούς το μόνο που επιφυλάσσεται εν μέσω πανδημίας είναι ένας σύγχρονος καιάδας. Είναι τουλάχιστον απαράδεκτα τα περιστατικά που είδαν το φως της δημοσιότητας στην Ελλάδα, με αστέγους να χρεώνονται πρόστιμα γιατί δεν εφαρμόζουν την καραντίνα.

Σε μια εποχή ταχύτατης επιστημονικής και τεχνολογικής εξέλιξης, ο καπιταλισμός αποδεικνύεται ότι δεν μπορεί να λύσει βασικά προβλήματα των εργαζομένων, δεν μπορεί να εξασφαλίσει την προστασία της υγείας τους, ούτε μπορεί να διασφαλίσει την αρμονική ψυχική τους εξέλιξη, ωρίμανση και ανάπτυξη.

Ο καπιταλισμός είναι μια κοινωνία που «ασθενεί» η ίδια και γι' αυτό δεν μπορεί να οδηγήσει στην ψυχική ισορροπία, ο καπιταλισμός φέρνει την αλλοτρίωση και τη βία σε όλες τις ανθρώπινες σχέσεις, φέρνει τη βία στο σχολείο και στην οικογένεια, δημιουργεί μαζικά τις σύγχρονες ψυχονευρώσεις της εποχής μας, η κρίση του από τις αγιάτρευτες εσωτερικές αντιφάσεις του αναπόφευκτα γίνεται για πολλά μέλη αυτής της κοινωνίας και προσωπική κρίση άλυτων ενδοψυχικών διχασμών και αντιφάσεων. Ακόμα και σε αυτές τις ψυχικές ασθένειες που έχουν βιολογικό υπόβαθρο (σχιζοφρένεια, αυτισμός κ.λπ.), η απουσία περίθαλψης, η αποψίλωση του δημόσιου συστήματος Υγείας και η λειτουργία του με ιδιωτικο-οικονομικά κριτήρια καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την πορεία τους. Για να παραλλάξουμε τη διάσημη φράση ενός μεγάλου επιστήμονα, «ο καπιταλισμός είναι πηγή δυστυχίας».

Και κάτι τελευταίο...

Η κλασική βιβλιογραφία της κοινωνικής ψυχολογίας έχει δείξει πως οι κυρίαρχες τάξεις εκμεταλλεύτηκαν σε διάφορες περιόδους τον φόβο, το μεγάλο άγχος και την ανασφάλεια των καταπιεσμένων κοινωνικών δυνάμεων για να επιβάλουν και να δικαιολογήσουν νέες μορφές αυταρχικού ελέγχου, απόσπασης της συναίνεσης και επιβολής της θέλησής τους.

Είναι ιστορικά αποδεδειγμένο ότι στη «νομιμοποίηση» των δομών του συγκεντρωτικού - απολυταρχικού κράτους που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη τον 16ο - 18ο αιώνα (εποχή διαμόρφωσης της αστικής κοινωνίας) αξιοποιήθηκε η εμπειρία της πανούκλας (γνωστή ως «μαύρος θάνατος», τον 14ο αιώνα αφάνισε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Ευρώπης) και των μέτρων καραντίνας και ελέγχου του πληθυσμού που εφαρμόστηκαν εκτεταμένα τότε για πρώτη φορά.²

Είναι σίγουρο, πολλά άλλωστε τα δείγματα, ότι η νέα επιδιωκόμενη από την αστική τάξη θωράκιση του συστήματος απέναντι στις μελλοντικές «αβεβαιότητες» και «αστάθειες» εκμεταλλεύεται και θα εκμεταλλευτεί τον φόβο των λαών μπροστά στην πανδημία.

Δεν τους φοβόμαστε. Κανένας μόνος - Όλοι για έναν και ένας για όλους.

Μένουμε δυνατοί, δεν μένουμε σιωπηλοί

Παραπομπές:

1. Brooks, Webster, Smith, Woodland, Wessley, Greenberg, Rubin (2020) «The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence», Rapid Review

2. Είναι χαρακτηριστικές οι αναφορές του Μ. Φουκώ για την επίδραση της εμπειρίας της πανούκλας στις κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις: «Η πανούκλα είναι η στιγμή που ο έλεγχος ενός πληθυσμού επεκτείνεται μέχρι εσχάτων, που δεν μπορεί να υπάρξει καμία απαγορευμένη επικοινωνία, καμία απαγορευμένη επαφή (...) Ανάμεσα στο "όνειρο" μιας στρατιωτικής κοινωνίας και στο "όνειρο" μιας πανωλόβλητης κοινωνίας, ανάμεσα σε αυτά τα δύο όνειρα που βλέπουμε να γεννιούνται τον 16ο και τον 17ο αιώνα, σχηματίζεται μια κοινότητα (...) Η πανούκλα πήρε τη θέση της ως μοντέλο πολιτικού ελέγχου και αυτή είναι μια από τις μεγάλες επινοήσεις... της κλασικής εποχής και της γραφειοκρατικής μοναρχίας» (Μ. Φουκώ, «Οι μη κανονικοί», 2011, σελ. 104 - 105, εκδόσεις «Εστία»).

Τάσος ΤΡΑΒΑΣΑΡΟΣ

Ψυχολόγος - ψυχοθεραπευτής, υποψήφιος διδάκτορας Ψυχολογίας στο ΕΚΠΑ

